

Nagy Bettina

A Bocskai István Múzeum Évkönyve IV.
(Szerk.: Bihari-Horváth László. Hajdúszoboszló, 2017. 277 p.)

2017-ben immár negyedik alkalommal jelent meg a Bocskai István Múzeum Évkönyve. A kötet célja – ahogyan Dr. Bihari-Horváth László múzeumigazgató fogalmazott – nem más, mint Hajdúszoboszló történelmének, kultúrájának, művészeti életének és a városban zajló tudományos kutatásoknak a bemutatása.

A kiadvány szellemi arculata is változatos: bemutatja a Múzeum 2017. évi munkáját, mégpedig a feladatellátás és a szervezeti átalakulás jegyében. A 2017-ben elnyert sikeres pályázatok által növekedett a Múzeum költségvetése és jelentős mértékben javultak a tárgyi feltételei is. 2017 emellett egy nagyobb méretű átalakítást is hozott a Múzeum életében, hiszen felújították a régi épületeket, emellett pedig egy állandó néprajzi kiállítást is sikerült életre hívni, *Hagyományok Hajdúszoboszlón* címmel. A kiállítás célja bemutatni Hajdúszoboszló kultúráját és néprajzi sajátosságait modern, innovatív és interaktív multimédiás eszközök segítségével. Múzeumi programokban is bővelkedett a 2017-es év, hiszen a múzeumpedagógiai foglalkozások is növelték a látogatók számát.

Hajdúszoboszló az Alföld egyik legnagyobb fürdővárosa. Évente több ezer turista látogatja meg a várost méltán híres gyógyfürdője miatt. A néprajz tárgyköréhez kapcsolódóan Lovas Kiss Antal, a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének docense a 2017-ben megrendezésre került hajdúszoboszlói gasztrokulturális fesztiválokat mutatta be tanulmányában. Hét nagyobb gasztronómiai eseményt rendeznek évről-évre a városban, amelyek gazdag és színes programokat jelentenek a városban élőknek és ide látogatóknak is. Fő sajátosságuk, hogy követik a 21. századi trendeket, emellett pedig a néphagyományokhoz kötődő jeles napok tematikáját is megjelenítik a különféle események. Hagyománnyá vált az évenként megrendezett *Szoboszlói Toros Napok*, a *Hajdúsági Ízek Fesztiválja*, a *Márton Napi Libalakoma* és nem utolsósorban a *Birka-és Slambucfőző fesztivál* is. Mindamellet, hogy kellemes kikapcsolódást nyújtanak, a város népszerűségét is évről-évre emelik.

Régészeti kutatások tekintetében Balázs Ádám és Szigeti Anna a Hosszúpályi-Nagy-Szik dűlő lelőhelyen folytatott kutatásról számoltak be tanulmányukban. A Déri Múzeum régésze, Szolnoki László és munkatársai 2016-ban egy gázvezeték telepítése során bukkantak a lelőhelyre. A lelőhely Konyár-Nagy-Szik dűlő néven került dokumentálásra, habár valójában Hosszúpályin található, innen eredt az elnevezés. A tanulmány központi témája a lelőhelyen feltárt, a bronzkori Hajdúbagos/Cehalut csoporthoz tartozó temető leletanyagának ismertetése. A szerzők a tanulmányban bemutatják a régészeti ásatások alkalmával előkerült kerámiatöredékeket és egyéb leletanyagokat, amelyek új információkkal gazdagítják a térség őskorával kapcsolatos ismereteinket.

A Történettudomány fejezetben két fontos tanulmány került publikálásra az évkönyv hasábjain. Az egyik a Kavecsánszki Máté tollából született, *Az uralkodói méltóság tárgyi reprezentációi az Erdélyi Fejedelemségben* című tanulmány, amelyben a hatalom és a méltóság reprezentálásának legfontosabb eszközeit mutatta be a szerző. Az egyik legfontosabb hatalmi jelképet a jelvények jelentették a fejedelem számára. Ezeket a szultán adományozta a fejedelem számára beiktatása alkalmával, két okból: egyrészt, átadásukkal a Porta a Ma-

gyar Királyság jogutódként kívánta elismerni a fejedelemséget, másrésről pedig elképzelhető, hogy koronázási jelvények gyanánt adta őket. A zászló, a díszruha, a buzogány, a főveg, a kard és a felszerszámozott lovak is a fejedelmi hatalmi jelvények közé tartoznak. Ezek adományozása nem tekinthető kifejezetten erdélyi sajátosságnak, leginkább a Porta közigazgatási egységeinek vezetői közötti hierarchikus viszonyokat hivatott szemléltetni.

Ugyanebben a fejezetben kapott helyet Nagy István, a Bocskai István Múzeum történész muzeológusának *Semmelweis és Pasteur nyomdokain – Hajdúszoboszlóiak a magyar orvostudományban* című tanulmánya. Hőgyes Endre és Kenézy Gyula munkásságát mutatja be, akik fontos szerepet töltek be Hajdúszoboszló város történetében. Hőgyes Endre 1847. november 30-án született Hajdúszoboszlón. Tanulmányait szülővárosában kezdte, majd Debrecenben és Budapesten folytatta. 1870-ben szerezte meg orvosi diplomáját, és ezt követően orvosi karrierje folyamatosan ívelt felfelé. Munkássága révén nemzetközi hírnevet szerzett az orvostudományban, emellett pedig jelentős hatást gyakorolt a magyarországi kísérleti orvostudomány fejlődésére is.

Kenézy Gyula 1860. január 4-én látta meg a napvilágot, szintén Hajdúszoboszlón. Az elemi iskolát szülővárosában kezdte, majd a debreceni Református Kollégiumban folytatta, s innen Késmárcra, a Református Líceumba ment tanulmányait befejezni. Hőgyes Endréhez hasonlóan Budapesten lett orvostanhallgató, ahol már szép eredményeket ért el: kórbonctani pályadíjat nyert, emellett állami ösztöndíjjal is jutalmazták. Szülész-nőgyógyász orvosi diplomájának megszerzését követően visszatért Debrecenbe, ahol karrierje gyors felívelésének lehetünk tanúi. Kenézy Gyula eredményei jelentős mértékben hozzájárultak a Hajdú-Bihar megyei közegészségügy fejlődéséhez, emellett pedig Debrecen orvosképzésének és egyetemének létrejöttéhez is.

Ezután egy újabb nagy fejezettel folytatódik az évkönyv, mégpedig a Bocskai István Múzeumban 2017. október 20-án megrendezett, *Thököly és kora* című konferencia előadásai alapján írt tanulmányokkal. A Múzeum a konferenciával méltó emléket igyekezett állítani a kurucok fejedelmének, akinek karrierje több, fontosabb eseménnyel is kapcsolódik Hajdúszoboszló városához.

A fejezet első tanulmánya Papp Klára, a Debreceni Egyetem Történelmi Intézete egyetemi tanárának tollából született *Thököly Imre politikai pályája és felkelése* címen. Az 1664. augusztus 1-jén megkötött vasvári békét a magyar nemesség kedvezőtlenül fogadta. Erdély is rosszul járt a békekötéssel, hiszen a Habsburgok nem tárgyaltak Várad sorsáról, emellett pedig jelentős bihari területek jutottak a törökökhöz. Apafi Mihály fejedelmet próbálták a magyar rendek megnyerni a török irányában való közvetítésre, bízva abban, hogy a segítségével sikerül a Habsburgok ellen határozottan fellépni. A felkelés során a bécsi vezetés a végvári katonaság 2/3-át elbocsátotta, ezt követően 1671-ben Apafi Mihály befogadta a megtorlás elől menekülő bujdosókat. A bujdosók és végvári katonák 1676-ban Teleki Mihály erdélyi kancellár vezetése alá kerültek, aki általuk saját politikai befolyását tudta növelni. 1678-ban Thököly Imre lett az, aki a kurucok élére került, majd két évvel később, 1680. január 8-án, Hajdúszoboszlón a kurucok fővezérévé választották. A felső-magyarországi harcok vezetése során politikai hatalmát rövid idő alatt sikerült megszilárdítania, miközben arra törekedett, hogy minél inkább távol kerüljön a kurucok erdélyi vezetésétől. 1682-ben sikeresen elfoglalta Kassát, és a szepesi kamarát is sikerült a fennhatósága alá vonnia, emellett pedig az Oszmán Birodalom támogatását is élvezhette.

Kónya Péter professzor, az Eperjesi Egyetem rektora a Thököly-felkelés vallási kérdéseit vizsgálta tanulmányában. Az 1670-es év egy rekatolizációs hullámot indított el, amely tulajdonképpen egy vallásháborút eredményezett. Ebben a zavaros időszakban a katolikusok a legtöbb evangélikus és református templomot elkobozták és a protestáns papokat elűzték. Ez a folyamat ahhoz vezetett, hogy egyes társadalmi csoportok jelentős része emigrált és Erdély felé vette az irányt. Thököly Imre – a kurucok vezetőjeként az 1678 és 1685 közötti időszakban folytatott felkelés során – az ország területén sikeresen visszafoglalta a protestáns iskolákat és templomokat, emellett pedig a katolikusokat „sikeresen” elűldözte. A felkeléssel lezárult a rekatolizációs folyamat és I. Lipót király politikája is a végnapjait élte. 1681-ben az uralkodó összehívta Sopronban az országgyűlést, ahol visszaállították az 1608-as vallási törvényt. A törvény értelmében a protestáns lelkészek és tanítók hazatérhettek és mindkét protestáns felekezet számára engedélyezték a szabad vallásgyakorlatot. Thököly Imre célja a teljes vallásszabadság visszaállítása volt, amelyet sikerült is kivívnia, hiszen 1683. január 11-én a kassai gyűlés alkalmával ezt elfogadták.

Szendiné Orvos Erzsébet, a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára igazgatója *A zászlós bárány nyomában – Hajdúszoboszló a 17. században* címmel a város 17. századi vallási viszonyait mutatja be részletekbe menően. Tanulmányát Hajdúszoboszló 11–15. század közötti történetének ismertetésével kezdi. 1594-ben a tatárjárást követően a város fejlődésében törés mutatkozott. A tatárok serege végigpusztította a megyét, aminek során a két részből álló város is elnéptelenedett. A pusztítás következtében Kis-Szoboszló lakosságát 5-600 főre becsülték, mielőtt oda a hajdúk megérkeztek. Bocskai 1605-ben történt betelepítése új viszonyokat teremtett a város életében. 1608-ban létrehozták a református egyházat, ám a lakosság vallásossága megkérdőjelezhető volt. Hosszú évtizedek kellettek ahhoz, hogy a hajdúk felhagyjanak korábbi katonáskodó és fosztogató életmódjukkal. A tanulmány további részében az egyházi élet változásai kapnak szerepet. Látható, hogy jelentős személyek prédikáltak a város templomában a 17. század folyamán, akik hozzájárultak Hajdúszoboszló város és az ott élők gondolkodásmódjának és életmódjának alakulásához.

Szálkai Tamás, a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára munkatársa tanulmányában a Thököly család nemességszerzését és rangemelő okleveleit mutatta be, ami tulajdonképpen hiánypótló munka. Mint ismeretes, a Thökölyek közül elsőként Sebestyén szerzett nemesi címet 1572. október 27-én. Thököly Sebestyén dél-alföldi kereskedő volt, és a nemesi cím megszerzését követően kereskedőként egyre sikeresebbé vált. A nemeslevél megszerzése jó lehetőségnek számított, hiszen kereskedelmi tevékenységét is kamatoztatni tudta általa. Házasságot kötött a vagyonos, és nagyszámú birtokkal rendelkező, a Dóczy családból származó Zsuzsannával. Házasságkötése révén jutott hozzá a bárói címhez 1593. augusztus 20-án, és a tökölházi előnevét a késmárkúra változtatta. Fia, István 1654. november 7-én III. Ferdinánd királytól a grófi címet s e mellé Árva vármegye örökös főispáni címét is megkapta. Az örökös főispánságot nem túl hosszú ideig viselhette, hiszen 1670-ben elhunyt. A Thököly család néhány évtized alatt végbemenő, igen gyors társadalmi emelkedésének állomásait reprezentálják a fentebb említett oklevelek.

Erika Cintulová, a Késmárki Múzeum igazgatója tanulmányával Késmárk történetébe enged betekintést a 13. századtól egészen addig, amíg a Thököly család át nem vette Késmárk várának irányítását. A Szapolyai család a kezdetektől jelentős mértékben segítette

Késmárk városát: elengedte az adók fizetését, növelte a városi birtokokat, ezáltal a város gazdasága is fejlődésnek indult. A Szapolyai család után Laszky Jeromos foglalta el a késmárki várat, és ezt követően a Laszky család állandó lakhelye Késmárk városa lett. 1579 és 1684 között a Thökölyek birtokában állt a vár, így ők voltak a leghosszabb ideig a birtokosai. A tanulmány részletesen bemutatja a Thököly család szerepét a város történetében, emellett pedig betekintést nyerhet az olvasó abba is, hogy hogyan alakult Késmárk sorsa napjainkig.

A kötet zárásaként Lovas Kiss Antal tanulmányát olvashatjuk, amelyben a szerző arra vállalkozik, hogy Thököly Imre mai emlékezetkultuszáról mutasson be egy árnyaltabb képet. A szerző a néprajz és az irodalom mentén ragadja meg Thököly Imre kultuszát. Hajdúszoboszlóhoz kötődő viszonya a mai napig megmaradt a városi emlékezetben, amit mi sem bizonyít jobban, mint az évente megrendezésre kerülő nemzetközi Thököly-konferenciák állandó szervezése.

Az évkönyv utolsó oldalait a Rác Piroska által közölt, Rác György által készített vázlatok és festmények színesítik. A Bocskai István Múzeum képzőművészeti gyűjteményét képező alkotások ezekkel a vázlatokkal együtt kerültek közlésre.

Összességében elmondható, hogy a múzeumi évkönyv számos új ismerettel szolgál az olvasók számára, tematikus része pedig méltó emléket állít a 360 éve született „bujdosó vezérről”, Thököly Imréről, áttekintve és egyúttal új elemekkel gazdagítva is a rá vonatkozó tudományos eredményeket.